

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук,
професора Пермінової Людмили Аркадіївни
на дисертацію Чередник Лідії Миколаївни
**«Формування у майбутніх учителів готовності толерантного
виховання молодших школярів»**, подану
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти

Ступінь актуальності обраної теми. Сучасні умови розвитку особистості висувають нові вимоги до вчителя, зокрема вимагають сформованості толерантності, яка розглядається як засіб досягнення поставлених виховних і освітніх завдань, й як мета процесу виховання. Професійно важливі якості, які включають до себе толерантність, формуються в процесі підготовки до майбутньої педагогічної діяльності у відповідних умовах підпорядкованих нормам, цінностям, установкам. Важливим показником професійної компетентності педагога є його готовність до продуктивної толерантної взаємодії з тими, хто навчається.

Актуальність і доцільність досліджуваної проблеми не викликає сумнів. Зокрема, особливо актуальними питання толерантного виховання постають перед учителями початкової школи, коли здатність до прийняття унікальної особистості кожного з учнів є безперечною передумовою їх подальшої самореалізації в ситуації визнання внутрішньої свободи та права на вільне самовираження. Слід зазначити, що провідні педагоги і психологи стверджують, що толерантність має виховуватися змалечку, коли формується спрямованість розвитку у бік збалансованих, гармонійних відносин з навколишнім світом і адекватних відносин з іншими. З віком має домінувати виховання у дітей шанобливого ставлення до цінностей інших людей, вміння співпереживати, розуміти мотиви вчинків людей, вміння спілкуватися і співпрацювати з людьми інших поглядів, культур.

Як відомо, виховання толерантності з педагогічної точки зору – це цілеспрямована організація позитивного досвіду толерантності, тобто цілеспрямоване створення конкретних умов, що вимагають взаємодії з іншими. Сучасний педагог розглядається як носій накопичених культурою загальнолюдських цінностей, як активний суб'єкт, який реалізує в педагогічній професії свій спосіб життєдіяльності, готовність брати на себе відповідальність за вирішення педагогічних завдань, виробляти свою стратегію професійного мислення, поведінки, діяльності тощо. Формування такого педагога є метою професійно-педагогічної освіти.

На сучасному етапі розвитку суспільства, коли різко зростає напруженість і нетерпимість у людських стосунках, проблеми виховання толерантності стають особливо актуальними як на рівні школи, так і на рівні закладів вищої освіти.

Важливо зазначити, як практична, так і теоретична значущість дослідження проблеми формування готовності майбутніх учителів

початкової школи щодо толерантного виховання молодших школярів, підкреслюється тим, що дисертацію виконано у відповідності з планом наукових досліджень кафедри початкової освіти Бердянського державного педагогічного університету «Підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти» (№0116U008834).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Зміст дисертаційної роботи охоплює основні аспекти теми і складається класично з вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, додатків, відображає процес і результати дослідження. Її ключові положення ґрунтуються на основних засадах філософії освіти, законодавчих і нормативних документах.

Проведена експертиза задекларованого Л. Чередник першого завдання засвідчує, що автором, на наш погляд, вдало скомпоновані основні поняття у два блоки. Перший визначає групу понять, що відображає об'єкт дослідження (процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи та їх готовність до здійснення педагогічної діяльності як її результату), другий – що характеризують предмет дослідження (формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів). Схематично це показано на рисунку 1.1. (стор. 25) з назвою «Термінологічна карта дослідження», де кожне з понять представлено визначеннями науковців і проаналізовано дисертанткою.

На нашу думку, у першому параграфі забагато уваги Лідія Миколаївна приділила визначенню поняття «толерантність» та підходам до його структурування. Загальний обсяг п.п.1.1. складає 35 сторінок.

Параграф 1.2. присвячено визначенню особливостей підготовки майбутніх учителів початкової школи до толерантного виховання молодших школярів. Першою такою особливістю автор вважає врахування специфіки виховного середовища молодших школярів і формування здатностей майбутніх учителів початкової школи наповнювати виховне середовище толерантним змістом, ураховуючи вікові особливості учнів. Другою – орієнтацію формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів на підтримку та сприяння зростанню соціального статусу молодших школярів та здатності студентів усвідомлювати свою роль у толерантному вихованні. Третьою особливістю є увага до емоційного насичення виховного процесу та формування у студентів здатності наповнювати його толерантним змістом. Наступна полягає у врахуванні ролі міжособистісної комунікації в становленні молодших школярів і формування у студентів здатності реалізовувати педагогіку партнерства. До п'ятої особливості підготовки майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів віднесено орієнтацію на забезпечення позитивної динаміки розвитку рівня толерантності учнів та формування у студентів здатності до здійснення толерантного виховання. Шоста особливість пов'язана з організацією допомоги учням в ідентифікації, самоідентифікації себе як особистості та формуванням у студентів здатності усвідомлювати цінність кожної особистості у багатоманітних її проявах.

Ще однією особливістю є врахування в змісті навчання необхідності закладення основ правосвідомості учнів та формування у студентів готовності до реалізації принципу законслухняності, що є підґрунтям толерантного виховання.

Означені особливості враховані дисертанткою під час обґрунтування критеріїв та показників сформованості у студентів готовності до толерантного виховання молодших школярів і висвітлені у параграфі 1.3. Авторка проаналізувала різні підходи до визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості готовності до толерантного виховання, але немає чіткого визначення поняття «готовності до толерантного виховання». На сторінці 57 ми бачимо: «підготовка майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів передбачає набуття ними вмінь виявляти стан вихованості рис толерантності в учнів як виховних показників для здійснення толерантного виховання та як індикатора його ефективності, а також самооцінювання ступеня власної толерантності». У той же час Л. Чередник доводить, що готовність майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів «це сформована в результаті професійної підготовки інтегрована якість майбутнього вчителя початкової школи, певний мобілізуючий стан його професійної компетентності, що виявляється у комплексі здатностей» (стор. 95) та складається з когнітивного, емоційно-ціннісного, діяльнісно-комунікативного компонентів (стор. 89–90; стор. 95). Однак, у висновках до першого розділу є абзац «Процес, на реалізацію якого спрямовано підготовку майбутніх учителів початкової школи – толерантне виховання – є установкою і результатом динамічної взаємодії педагога та молодших школярів, побудованої на принципах толерантності (ненасильництва, співробітництва, свободи, самостриманості, законслухняності, сприйняття іншого тощо) і спрямованої на набуття учнями рис толерантної особистості, здатної комфортно жити та безконфліктно діяти в полікультурному просторі» (стор. 96). На нашу думку, він може бути конкретним визначенням формування готовності до толерантного виховання молодших школярів.

Вагомим практичним внеском є розроблені й узагальнені Л. Чередник компоненти, критерії та показники готовності майбутнього вчителя початкової школи до толерантного виховання молодших школярів (стор. 91–92), які покладено в основу визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів. Позитивним є те, що критерії й показники були узгоджені з останніми нормативними документами (професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2018), Програма незалежного тестування фахових знань та умінь вчителів початкової школи (2019)) та подані за схемою професійного стандарту (здатність – знання – уміння і навички). (Таблиця 1.1. стор. 91–92).

У другому розділі Лідія Миколаївна визначає й обґрунтовує педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів, зокрема аналізуючи доробки науковців виокремлює

чотири групи чинників: освітньо-виховне середовище, в якому здійснюється процес підготовки фахівця; наявні якості учасників процесу; зміст процесу підготовки та його організація. Спираючись на це, автор визначає групи педагогічних умов: педагогічний консенсус, відображення у змісті професійної підготовки основних засад толерантного виховання, впровадження контекстного навчання та квазіпрофесійної діяльності. Спираючись на аналіз науково-педагогічної літератури та досвід моделювання подібних до досліджуваного процесів, Л. Чередник розроблено модель формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів, яка обумовлена метою дослідження і містить три блоки: методологічний, організаційно-діяльнісний, результативний. Реалізація моделі відбувалася в три етапи. Проведення формувального експерименту з упровадження моделі формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів підтвердило її ефективність.

Слід відмітити, що дидактико-методичне забезпечення реалізації моделі свідчить про значну практичну роботу автора, зокрема визначення, структурування, практичної розробки квазіпрофесійних завдань з проблеми формування готовності до толерантного виховання (Рис. 2.2 стор. 141 і 2.3. стор. 142). Методика використання квазіпрофесійних завдань подано авторкою на стор. 152–175.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, а також одержаних результатів дисертації. Використовуючи комплекс взаємодоповнюючих теоретичних, емпіричних, математичних статичних методів, Лідією Миколаївною розв'язано поставлені завдання, експериментально перевірено гіпотезу, досягнуто мету дослідження. Зміст дисертації свідчить про глибоке володіння здобувачем проблемами сучасної педагогіки виховання. Три розділи загалом взаємопов'язані внутрішньою логікою і послідовністю викладу матеріалу. Роботу ілюстровано таблицями і рисунками.

Вивчення матеріалів дисертації дозволяє зробити висновок, що наукові здобутки авторки, які ґрунтуються на всебічному вивченні досліджуваної проблеми, аналізі різних підходів до її розв'язання, використанні достатнього масиву літературних джерел (251 джерело), мають теоретичну і практичну значущість. Заслугує на схвалення уважне ставлення дисертанта до понятійно-термінологічного апарату дослідження.

Вірогідність результатів і висновків дослідження забезпечено теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, чіткою постановкою та комплексним підходом до вирішення завдань дослідження, конкретно обраною методологією його проведення та достатнім обсягом практичної реалізації на базі запропонованих теоретичних положень, педагогічним експериментом, коректним опрацюванням одержаних експериментальних даних.

Дисертаційна робота містить наукові положення, що сприяють розв'язанню проблеми підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, стимулювання їхнього професійного

становлення та розвитку. Експериментально підтверджено ефективність моделі формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів.

Результати педагогічного експерименту піддано якісному і кількісному статистичному аналізу, що підтверджують значущість і доцільність моделі формування готовності майбутнього вчителя до толерантного виховання і педагогічних умов її забезпечення. Усе це в сукупності забезпечує обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та свідчить про їхню достовірність.

Ваговим внеском автора є розробка комплексу квазіпрофесійних завдань, які класифіковано за трьома критеріями відповідно до готовності майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів: когнітивні (інформаційні); діяльнісно-комунікативні (алгоритмічно-діяльнісні, комунікативно-рефлексійні); емоційно-ціннісні (мотиваційні, емоційні, оцінні).

На наш погляд, результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю. Вони можуть бути використані: для проведення досліджень з теорії і методики професійної освіти, а також для розробки навчально-методичних посібників і навчальних курсів, написання рефератів, дипломних робіт з педагогіки виховання тощо.

Зауваження і побажання до роботи.

1. У предметі дослідження окреслено «зміст і організація процесу формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів в умовах педагогічного коледжу». Нажаль, у роботі не зустрічається інформації про особливості навчання студентів педагогічних коледжів. На нашу думку, умови педагогічного коледжу мають бути визначені та враховані.
2. У науковій новизні вперше визначено сутність досліджуваного поняття й уточнено дане поняття. У чому сутність, що уточнено?
3. У п.п. 1.1. (складає 35 сторінок) інформація може бути викладена більш послідовно і логічно.
4. Авторкою проаналізовано різні підходи щодо моделювання, на нашу думку доцільно було б показати у висновках, які особливості розробленої моделі відрізняють її від інших.

Проте, зазначені побажання і зауваження не знижують теоретичної й практичної цінності проведеного дослідження, яке є концептуальним, цілісним, має наукову новизну і практичне значення. Його результати експериментально перевірено й об'єктивно оцінено.

Повнота викладу результатів в опублікованих працях. Аналіз публікацій засвідчив їхню відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження. Основні положення дисертації висвітлено у 14 наукових працях, із них: 5 статей – у наукових фахових виданнях України з психолого-педагогічних наук, 2 статті – у зарубіжних наукових виданнях, 7 тез доповідей у матеріалах наукових конференцій.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.
Зміст автореферату відповідає основним положенням і висновкам дисертації.

Дисертаційна робота «**Формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів**» є самостійним, структурно завершеним дослідженням, в якому отримано науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати в галузі теорії і методики професійної освіти, що в сукупності є суттєвими для теорії і практики професійного розвитку майбутніх учителів початкової школи.

Дисертація відповідає паспорту спеціальності 13.00.04, профілю спеціалізованої вченої ради Д 18.092.01, вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (з урахуванням змін від 19 серпня 2015 № 656). Це дає підстави для присудження **ЧЕРЕДНИК ЛІДІЇ МИКОЛАЇВНИ** наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти.

10.03.2020

Офіційний опонент,
кандидат педагогічних наук,
професор, професор кафедри
педагогіки дошкільної
та початкової освіти

Людмила ПЕРМІНОВА

Підпис Л. Терминова
підтверджую начальник ВК Кривас и Н

23.03.2020